

*Юлія Анатоліївна Бабенко,
здобувач Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ТА ФАКТОРИ ЇЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано духовну культуру української молоді та окремі фактори соціалізації молоді. Розглянуто процеси, що відбуваються у сфері культури в період демократичних перетворень в Україні; охарактеризовано тенденції суперечливого характеру розвитку суспільства, що впливають на соціалізацію молоді; розглянуто проблеми ціннісних орієнтацій української молоді та визначено деякі причини занепаду української культури; проаналізовано культурно-духовний аспект сучасної української молоді та основні властивості цінностей, що впливають на процеси соціалізації молоді.

Ключові слова: молодь, соціалізація, духовна культура, цінності, ціннісні орієнтації, суспільство, особистість, молодіжна культура.

*Юлія Анатолиевна Бабенко,
соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств*

ДУХОВНАЯ КУЛЬТУРА УКРАИНСКОЙ МОЛОДЕЖИ И ФАКТОРЫ ЕЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ

В статье проанализировано духовную культуру украинской молодежи и отдельные факторы социализации молодежи. Рассмотрены процессы, которые происходят в сфере культуры в период демократических преобразований в Украине; охарактеризованы тенденции противоречивого характера развития общества, которые влияют на социализацию молодежи; рассмотрены проблемы ценностных ориентаций украинской молодежи и определены некоторые причины упадка украинской культуры; проанализированы культурно-духовный аспект современной украинской молодежи и основные свойства ценностей, которые влияют на процессы социализации молодежи.

Ключевые слова: молодежь, социализация, духовная культура, ценности, ценностные ориентации, общество, личность, молодежная культура.

*Juliya Anatoliyivna Babenko,
graduate student of Managing Staff National Academy of Culture and Arts*

SPIRITUAL CULTURAL UKRAINIAN YOUTH AND FACTORS HER SOCIALISATION

In the article analysis spiritual cultural Ukrainian youth and separate factors socialisation youth. Consideration process which take place in the sphere cultural in the period democrat change; give characterize tendentious contrary direction development society which influence on socialisation youth; consideration problem values orientation Ukrainian youth and some causes decline Ukrainian cultural; analyses cultural spiritual aspects contemporary Ukrainian youth and based property values which influence on process socialisation youth.

Key words: youth, socialisation, spiritual cultural, values, values orientation, society, personality, youth cultural.

На сучасному етапі соціально-культурного розвитку України постає питання про подальший культурний розвиток індивіда, нації, суспільства в цілому. Цим питанням опікуються багато відомих вчених, висувуючи різні концепції культурного розвитку суспільства. Адже культура є невід'ємною складовою суспільства, соціальної групи, особистості. Саме на основі культурних цінностей будуються основні стереотипи суспільства та його характеристики, визначаються напрямки розвитку молоді, яка водночас є основним носієм культури, її перетворювачем.

Соціально-культурний розвиток суспільства повністю залежить від самосвідомості людей, їх духовного розвитку та свідомої оцінки ситуації, що складається в суспільстві, а також від гнучкої державної політики. Основною рушійною силою цього розвитку є інтереси та потреби людей, а отже, найвагомішими, хто може впливати на процеси розвитку культури є молодь.

Сучасний розвиток української держави, соціальних інститутів та суспільних відносин науковці визначається як період трансформаційних процесів, пошуку власного шляху розвитку та зміни цінностей. Тому зрушення, котрі відбуваються нині, безпосередньо впливають на ціннісну свідомість молоді, формування її духовної культури.

Проблема полягає в тому, що багато з тих цінностей, які виховувало радянське суспільство, поступово почали змінюватися, бо, з одного боку, нові соціально-економічні умови вимагають від людини таких якостей як готовність до ризику і особисту відповідальність за свої вчинки, уміння швидко пристосовуватися до економічних умов, готовність наполегливо працювати заради досягнення добробуту та успіху. З іншого боку, цінності, що в минулому мали високий ранг і пов'язувалися із закріпленими в масовій свідомості соціально-психологічними стереотипами пріоритету загального над особистим і самореалізації особистості в праці, сьогодні молоддю заперечуються. Криза традиційних ціннісних орієнтацій особливо яскраво проявляється у сфері праці, ставленні до роботи та формуванні шлюбно-сімейних відносин.

Проблема цінностей та ціннісних орієнтацій була предметом дослідження ряду виконаних в Україні дисертаційних досліджень Ю.В. Борисової, П.І. Гнатенка, Є.А. Подольської, Н.В. Костенко, А.А. Кавалерова та наукових праць М.Ф. Головатого, В.С. Цибульника, М.Н. Підлісного, Ю.О. Тарабукіна та інших.

Культурно-духовній сфері та її впливу на соціалізацію особистості присвятили ряд своїх праць українські науковці, зокрема: Т. Алексеєва, С. Анісімов, Л. Аза, Н. Бабенко, І. Барвінок, В. Бебик, О. Гавеля, Г. Головаха, В. Піча, О. Семашко, Н. Черниш та багато інших.

Однак й досі ряд аспектів, пов'язаних з вивченням духовної культури молоді, ціннісної проблематики, її соціалізації, залишаються недостатньо дослідженими. У нових соціально-політичних умовах розвитку України необхідно глибоке теоретичне осмислення ціннісного фактора, який має істотний вплив на всі сфери суспільного буття, формування духовної культури молодого підрастаючого покоління.

Об'єктом нашого дослідження виступає українська молодь, предметом – духовна культура української молоді та фактори її соціалізації. *Метою* є вивчення духовної культури молоді та її факторів соціалізації в сучасному українському суспільстві. Відповідно до мети у даній статті визначено основні завдання: проаналізувати джерельну базу щодо зазначеного предмета дослідження; охарактеризувати тенденції суперечливого характеру розвитку суспільства, що впливають на соціалізацію молоді; розглянути культурно-духовні аспекти сучасної української молоді та основні властивості цінностей, що впливають на процеси соціалізації молоді.

За останні десятиріччя в нашій країні проблема цінностей і ціннісних орієнтацій набула особливої актуальності. Ці поняття є об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема, культурології, філософії, психології, соціології, що говорить про їхню складність та багатогранність. Цінності за П. Менцером – це те, що почуття людини диктує визнати найважливішим над усім, і до чого можна прагнути, ставитися з повагою та бути визнаним усіма. Цінності, на думку М. Головатого, це також певні ідеї, погляди, за допомогою яких люди задовольняють свої потреби та інтереси [3, 64].

Ціннісні орієнтації особистості не тільки визначають мотивацію індивідуальної поведінки, але й становлять світогляд людини, вирізняють її культуру. Ціннісні орієнтації молоді формуються в процесі виховання і навчання. Причому навчання має на меті не стільки повідомити конкретні знання в певній галузі, скільки відтворити культурні та історичні нормативи, які сприяють самореалізації особистості. Через виховання здійснюється трансляція ціннісних орієнтацій від покоління до покоління як на вербальному, так і на невербальному рівнях.

Трансформаційні процеси, які відбуваються в українському суспільстві, значно впливають на становлення культури населення, особливо молодих людей, що формується на основі знання, розвитку пізнавальної активності, задоволення визначених соціокультурних потреб. Серйозною перешкодою для цього є відсутність необхідних можливостей. Останнім часом в Україні значно зменшилася кількість палаців культури, клубів, об'єднань по роботі з дітьми, підлітками і молоддю за місцем проживання. До цього можна додати і проблему комерціалізації культури, що існує у всіх постсоціалістичних країнах, у тому числі й в Україні. Принципове значення з погляду не тільки культурного розвитку людини взагалі, але й формування в неї почуттів патріотизму має ставлення до книги, читацького смаку, дотримання національних звичаїв і традицій, українського мовознавства.

Майнове розшарування населення в Україні, розвиток комерційного сектора створюють об'єктивні умови для пропозиції населенню, насамперед молоді, «престижних» видів послуг у сфері організації дозвілля: відкриваються казино, бари, нічні клуби, дискотеки, з якими державні установи культури просто не здатні конкурувати на рівних. Крім того, мало кого (у тому числі, на жаль, і державу) цікавить змістовний бік діяльності таких установ, якою мірою вони дійсно розширюють і розвивають духовний світ людей, їх культурний потенціал [5, 234].

Не зважаючи на всі державні заходи, в Україні ще не вдається сформувати єдиного погляду на сучасну культурну ситуацію. На думку різних дослідників українська культура даного періоду розвивається нерівномірно, деякі її види є

етапом стрімкого розвитку (шоу-бізнес, виставкова та туристична діяльність тощо), інші – етапом занепаду (клубна, бібліотечна та музейна справа). Така різниця у поглядах пов'язана з великим плюралізмом поглядів на життя в цілому. Прикладом можна взяти хоча б відношення до процесів глобалізації, які особливо активно проходять в останнє двадцятиліття розвитку, зокрема Інтернет та засоби масової інформації. Процеси глобалізації можуть бути доцільними і навіть необхідними при створенні світового ринку, проведенні політики для співпраці з іншими державами, встановленні миру та припинення антиагресорської політики різних держав світу, але ця політика ні в якому разі не може бути ефективною у випадку, коли вони стосуються культурного життя кожного окремого суспільства. Кожна держава – це окрема історія розвитку, це своя історія, культура, релігія, традиції, звичаї тощо. За їх уніфікації втрачається і сама сутність держави, її культура, мова, досягнення.

Серед причин занепаду культури, як зазначає А.О. Ручка, можна назвати такі: процеси глобалізації в світі; розбіжності в бажаннях осіб, їх поглядах на цінності; відсутність єдиної ціннісної соціокультурної системи в державі; перехідний період держав, коли ще не сприйняті нові цінності, а старі стали неpotrібними, відмерлими та застарілими; поступове послаблення виховання особи з боку суспільства, сім'ї, держави тощо [7, 123].

Залежно від рівня духовної культури населення, а зокрема молоді, формуються і стилі її життя. Через значний вплив сучасних технологій – телефонів, комп'ютерів, телевізорів, Інтернету, високих темпів росту автоматизації суспільного життя – кардинально змінилися і погляди на саме життя, його сенс та сутність. Життя людини сучасного світу стало більш пасивним, інертним, у деяких випадках навіть бездіяльним.

Для молоді характерним є захоплення сучасними нетиповими музичними течіями, комп'ютерними іграми, телефонними розмовами, спілкуванням через Інтернет. Майже відсутнім в Україні є захоплення образотворчим мистецтвом, класичною музикою, художньою літературою, яка в останні роки в Європі почала набувати істотного значення серед культурних цінностей. Також однією з характерних ознак нашої держави є те, що у ній відсутні якісні закони, які могли б регулювати культурне життя суспільства, відсутні кваліфіковані кадри для створення якісних програм з духовного розвитку молоді, погано розвинена інфраструктура населення. Саме через це населення країни піддається активному впливу з боку інших культур і не має змоги створити своєї власної системи цінностей, своєї власної стійкої тенденції розвитку держави та стосовно іноземного впливу [1, 115].

Криза цінностей – це ще й криза демократії, егалітарна сила, спрямована на створення рівності між людьми і людськими спільнотами у доступі до ресурсів, виразу своїх потреб перед владою. Нещодавно вона була цінністю абсолютною. Сьогодні ж ця цінність проходить серйозні випробування. За даними досліджень Інституту соціології НАН України, у 2006 році лише 6,6% опитаних вважали, що наш час є часом моральних авторитетів, а часом політиканів його вважають 41,9%, часом шахраїв – 37%, часом пристосуванців – 29,6%. Руйнування традиційної системи цінностей – ось що є головною проблемою сучасного суспільства [7, 125].

Ситуація, яка склалася сьогодні в Україні, коли окремі члени уряду віддають незаконні накази бити молодь за те, що вона вийшла відстоювати своє право на євроінтеграцію, свободу, демократію, рівність на Майдан, та ще й за це не несуть справедливої відповідальності перед законом, – не є демократією. Як можуть формуватися духовні цінності в злочинній, корумпованій країні, де представники влади дозволяють собі неприпустимі дії: злочини, корупція, експлуатація підлеглих, сленг тощо.

Молодь, як окрема соціальна спільнота, привертала до себе увагу дослідників впродовж всього ХХ – початку ХХІ століття. Цікавість до молоді настільки зросла, що можна говорити вже про нову молодіжну еру. Особливого розмаху ця цікавість у нашій країні стала набувати на початку 2000 року, коли почалися активні демократичні перетворення. З цього моменту інтерес до молоді не спадав. Їй приділяють увагу на державному рівні, одна за одною розробляються стратегії молодіжної політики, програми виховання патріотичного духу та свідомості, ведеться пошук нових шляхів духовного відродження молоді. Саме на культурно-духовній основі формуються основні принципи сучасної молоді, проходять процеси її соціалізації, формуються основні світоглядні традиції та ціннісні орієнтації.

Серед соціальних інститутів культура – важливий інститут соціалізації особистості. Під культурою ми розуміємо спосіб людського існування, форму, за допомогою якої все соціальне набуває змісту людської самовизначеності. Вона містить ціннісні орієнтації, колективні настановлення, уявлення про природний і соціальний світ, об'єктивовані норми моралі та права тощо. Соціалізуюча функція культури зорієнтована на передавання і засвоєння культурного спадку. Вбираючи в себе культуру, людина набуває свого духовного змісту – моральних уявлень, поглядів, стереотипів поведінки і самовираження, естетичних смаків тощо. В процесі соціалізації здійснюється взаємодія індивідуальних та культурних процесів. Складні зміни в поведінці індивіда набуваються через досвід і передаються через культуру.

Міжнародний словник педагогічних термінів дає типові визначення процесу соціалізації особистості: «*Соціалізація* – процес освоєння ролей та очікуваної поведінки в стосунках з сім'єю та суспільством і розвитком задовільних зв'язків з іншими людьми» [6, 335].

Соціалізація молодої людини охоплює всі сфери її життєдіяльності, впливає на вибір способу життя, і цей вплив має двосторонній характер, тобто обраний спосіб (стиль) життя впливає на подальше формування соціально-активної, гармонійно розвинутої особистості. Сутність соціалізації особистості полягає у формуванні її соціогенних параметрів, зокрема, детермінуючих (соціальних настановлень, соціальних потреб) і регулюючих (ціннісних орієнтацій) та їх поєднання в мотиваційні програми життєдіяльності під впливом інституційованого соціального середовища зі своїм набором цінностей [8, 77].

Результат процесу соціалізації молоді залежить від здатності соціальних спільнот, соціальних інституцій створювати відповідні умови для інтелектуального та духовного розвитку, задоволення нагальних потреб. У суспільстві першочергового значення набуває взаємодія стану молодої людини із соціальними інститутами, які виконують функції соціалізації, інтеграції, інновації. Соціальний інститут сім'ї як основний інститут первинної соціалізації визначає соціальні ролі і статуси, формує індивідуальні життєві стратегії особистості.

Важливим інститутом формування в індивіда інноваційності є освіта. Основоположник соціологічного знання К. Манхейм так сформував підхід до освіти: «Освіта формує не людину взагалі, а людину в даному суспільстві і для даного суспільства; найкращою освітньою одиницею є не індивід, а група; групи відрізняються за розміром, цілями, функціями; в процесі навчання розробляються різні моделі поведінки, яких повинні дотримуватись індивіди в групах; межа освіти в суспільстві не може бути адекватно зрозумілою, поки вона відокремлена від конкретних ситуацій, в які попадає кожна вікова група, і від соціального устрою, в якому вона формується» [4, 44].

Культура, як засіб соціалізації молоді, контролює, регулює, впорядковує поведінку суб'єктів соціальної взаємодії. Її не можна засвоїти безпосередньо у колективно організованих формах дозвілля. У процесі еволюції було сформовано цілу мережу культурно-освітніх закладів: школи, театри, кінотеатри, ЗМІ та комунікації, заклади агітації й пропаганди, просвітницькі установи, церква, музеї тощо. Стосовно окремої особи культура, як ресурс розвитку, сприяє формуванню духовних якостей особистості.

Зростання освітнього рівня молоді не призводить автоматично до підвищення мотивації задоволення культурних потреб. Разом з безсумнівним зростанням культурних потреб, що супроводжує освітній процес, молодь набуває й необхідних навичок і вміння для їх задоволення. Однак ця сфера суспільного буття в сучасних умовах має ряд суперечностей. З одного боку, культурно-дозвіллі заклади покликані пропагувати високі культурні, моральні та духовні цінності. З іншого, в умовах обмеженого фінансування заклади і установи культури вимушені здійснювати заходи, які відповідають невибагливим вимогам споживачів.

Соціалізація має на меті ввести людину в певне культурне поле, оцивілізувати її, навчити жити в суспільстві, зважаючи на інших людей. Здобуття вищої освіти безсумнівно сприяє зростанню культурних потреб молоді, формуванню її необхідних навичок, вмінь та мотивації для їх задоволення. У сучасних умовах освіта є системою засвоєння культури, а культура – це середовище, в якому живе, росте і розвивається молода особистість.

Аналіз результатів різних соціологічних досліджень фіксує наступні тенденції: переважна більшість молодих людей заклопотана повсякденними проблемами і негараздами, у них фіксується невисокий рівень культурних потреб, що реалізуються, як правило, в епізодичних і непослідовних зверненнях до культурних цінностей. Культурні потреби і запити здебільшого зводяться до найбільш простих та невимогливих проявів, задоволення чого не потребує організаційних, інтелектуальних чи вольових зусиль (відвідування дискотек, клубних вечорів, перегляд телепрограм тощо), до того ж перевага віддається пасивним формам проведення дозвілля.

Водночас відвідування концертів класичної музики, музеїв, виставок, що потребує певного рівня компетентності, не є поширеним способом проведення дозвілля серед опитаної молоді. Напевно, надто високі ціни на квитки у театри зробили їх недоступними для більшості молодих людей, тому практично єдиним каналом, який забезпечує широкий доступ до художніх цінностей, вітчизняної та світової культури, стає телебачення, ЗМІ, Інтернет та інші відео-технічні засоби [2, 144].

Отже, соціалізація молоді, її становлення, формування способу життя проходять під впливом різних факторів і це забезпечує важливий, з точки зору суспільства, результат. Логіка формування здорового суспільства така, що його стан залежить від розвитку кожної особистості.

За роки незалежності України, в процесі демократичних перетворень в усіх сферах суспільного життя відбуваються глибинні зміни в смисложиттєвих цінностях молодого покоління, йде формування нової культури, в тому числі і культури повсякденності. Однак поряд із національними цінностями завдячуючи ЗМІ, Інтернету, рекламі, телебаченню тощо в Україні поширюються цінності й ідеали західного постіндустріального суспільства.

Стан духовності і культури сучасного людства викликає відчуття тривоги, яке все більше зростає, за його майбутнє. Ми стали свідками, очевидцями і учасниками наростаючих темпів деградації як духовності, так і культури і розуміємо, що якщо цей процес не зупинити, то катастрофа сучасної цивілізації в загальнопланетарному масштабі стане неминучою.

Сучасна культура, що поєднує людство, заснована на загальнолюдських цінностях, на захисті прав особистості, гуманізмі, творчому розвитку особистості, поширенні наукового знання і передових технологій, взаємозбагаченні національних культур, екологічному відношенні до життя і навколишнього середовища.

Підвищення рівня духовності суспільства, вдосконалення культури є необхідною умовою формування гармонічної особистості, подальшого зміцнення матеріальних і духовних основ сучасного життя, подолання негативних явищ, що знайшли відображення у девальвації соціальних і моральних цінностей, падінні інтересу до громадських справ, проявах бездуховності, скептицизму, злочинності та корупції.

Сучасна криза суспільства, як зазначає Т. Алексєєва, складається з ряду кризових ланок: з духовності, моралі, ідеології, політики, економіки та соціального життя. Криза духовна – найглибша, найстрашніша – криза першого порядку. Цьому сприяють пропаганда жорстокості, бездуховності, насильства, послаблення виховної роботи з боку органів виконавчої влади, закладів освіти і культури. Ми також переживаємо кризу особистості – втрату тих внутрішніх обмежень і доброчесності, котрі не дають людському суспільству впасти у безодню своїх темних інстинктів.

Сьогодні, як ніколи, нам слід працювати спільно і мобілізувати інтелектуальні і духовні сили, спрямовані на розквіт нашого суспільства. Ми віримо, що зуміємо в основному зберегти те краще в соціально-культурній сфері, що успадкували від попередніх поколінь, і водночас дамо потужний імпульс процесам оновлення.

Отже, розвиток культури суспільства повністю залежить від самосвідомості людей, їх духовного розвитку та свідомої оцінки ситуації, що складається в суспільстві. Певним чином культурний розвиток залежить і від держави, яка має проводити активну та гнучку політику стосовно розвитку та захисту культури, яка б слугувала формуванню позитивних ціннісних орієнтацій молоді в процесі її соціалізації та розвитку духовної культури підрастаючого молодого покоління.

Література

1. *Бабенко Н.Б.* Загальносистемні культурні фактори та ціннісні орієнтації української молоді // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць; вип. XXV]. Н.Б. Бабенко. – К.: Міленіум, 2011. – С. 112-117.
2. *Бабенко Н.Б.* Вплив соціально-культурної сфери на соціалізацію особистості // *Культура і сучасність* / Н.Б. Бабенко. – К.: ДАКККіМ, 2008., – № 1. – С.141-147.
3. *Головатий М.Ф., Цибульник В.С.* Проблеми молодіжної політики // *Філософська і соціологічна думка* / М.Ф. Головатий, В.С. Цибульник. – К., 1992. – № 3.
4. *Ионин Л.Г.* Культура на переломе (механизмы и направления современного культурного развития в России) / Л.Г. Ионин // *СОЦИС*. – 1995. – № 2. – С. 41– 48.
5. *Культура в сучасних трансформаційних процесах: моногр.* / М.М. Бровко та інші. – Ніжин: ТОВ Видавництво «Аспект-Поліграф», 2011. – 396 с.
6. *Міжнародний словник педагогічних термінів* / Г.Гері Пейдж, Дж. Б.Томас, Алан Р. Маршалл. – К., 1987.
7. *Ручка А.О.* Культурні зміни в сучасному українському соціумі // *Нова соціокультурна реальність в Україні: теорія, методологія, практика: тези доповідей всеукраїнської наукової конференції, присвяченої пам'яті О.М. Семашка від 22-23 квітня* / А.О.Ручка. – К.: ДАКККіМ, 2008.
8. *Циба В.Т.* Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз) / В.Т. Циба. – К.: МАУП, 2000.

УДК 392.3

*Руслана Юрїївна Гапетченко,
здобувач Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*

ДОЗВІЛЛЯ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СІМ'Ї

У статті розглянуто дозвілля сучасної української сім'ї, проаналізовано його вплив на формування духовної культури сім'ї. Значна увага відводиться структурі та змісту вільного та дозвіллевого часу сім'ї, важливості раціонального його проведення. Досліджуються форми, типи та функції сімейного дозвілля в сучасному соціокультурному середовищі. Доводиться, що вірно організоване сімейне дозвілля виконує роль збереження та зміцнення сім'ї, закріплює кращі традиції, має велике значення у емоційно-духовному єднанні, формуванні духовної культури сім'ї.

Ключеві слова: дозвілля, сім'я, духовна культура, вільний час, сімейне дозвілля.

*Руслана Юрьевна Гапетченко,
соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств*

ДОСУГ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ СЕМЬИ

В статье рассмотрено досуг современной украинской семьи, проанализировано его влияние на формирование духовной культуры семьи. Значительное внимание уделяется структуре и содержанию свободного и досугового времени семьи, важности рационального его проведения. Исследуются формы, типы и функции семейного досуга в современном социокультурном пространстве. Обосновывается, что верно организованный семейный досуг исполняет роль сохранения и укрепления семьи, лучших традиций, имеет большое значение в эмоционально-духовном соединении, формировании духовной культуры семьи.

Ключевые слова: досуг, семья, духовная культура, свободное время, семейный досуг.